

Sociale milieus en burgerschapsstijlen in Overijssel

Als onderdeel van de Staat van Overijssel

Conceptrapport

Samenstelling

drs. Bram van der Lelij
drs. Lonneke Gijsbers
drs. Clasine van der Wal

Colofon

Datum

februari 2010

Auteur

drs. Bram van der Lelij

drs. Lonneke Gijsbers

drs. Clasine van der Wal

Project/kenmerk

M5038

Inlichtingen bij

Drs. Bram van der Lelij (B.vanderLelij@motivaction.nl)

Adresgegevens

Motivaction International

Research and strategy

Postbus 15262

1001 MG Amsterdam

Marnixkade 109

1015 ZL Amsterdam

T +31 (0)20 589 83 83

F +31 (0)20 589 83 00

www.motivaction.nl

Inhoudsopgave

2	Sociale milieus en burgerschapsstijlen in Overijssel	5
2.1	Inleiding	5
	- Mentality en sociale milieus	5
	- Burgerschapsstijlen	5
2.2	Sociale milieus in Overijssel	6
2.3	Verschillen in sociale milieus binnen Overijssel	7
	- Milieus van inwoners van regio's West-Overijssel en Twente	7
	- Milieus van inwoners van verstedelijkingsgebieden en overige gebieden	7
	- Milieus van leeftijdsklassen	8
2.4	Burgerschapsstijlen in Overijssel	9
2.5	Verschillen in burgerschapsstijlen binnen Overijssel	10
	- Burgerschapsstijlen van inwoners van West-Overijssel en Twente	10
	- Burgerschapsstijlen in verstedelijkingsgebieden en overige gemeentes	10
	- Burgerschapsstijlen van leeftijdsklassen	11
2.6	Samenvattend overzicht	11

2 *Sociale milieus en burgerschapsstijlen in Overijssel (suggestie voor andere hoofdstuktitel: 'De mentale staat van Overijssel')*

2.1 *Inleiding*

De Nederlandse samenleving is sterk geïndividualiseerd en er is een grote verscheidenheid aan leefstijlen ontstaan. Door de ontzuiling, democratisering en het gestegen opleidingsniveau zijn burgers bovendien mondiger geworden. Om voeling te kunnen blijven houden met de mondige, geïndividualiseerde burger zal de overheid rekening moeten houden met deze maatschappelijke en culturele veranderingen. Beleidsinstrumenten vragen om meer maatwerk en massacommunicatie moet plaatsmaken voor gedifferentieerde, doelgroepgerichte communicatie. Een nieuwe benadering is van belang om draagvlak voor het overheidsbeleid te behouden en de effectiviteit ervan te verbeteren.

Om voldoende voeling te kunnen blijven houden met de burger is volgens onderzoeksbureau Motivaction meer nodig dan een cijfermatige analyse van 'harde', sociale en demografische kenmerken zoals opleiding, inkomen, leeftijd en geslacht. Om nog te kunnen begrijpen wat burgers beweegt, is aanvullend inzicht nodig in de waarden die burgers aanhangen en de betekenissen die zij toekennen aan de wereld om hen heen. Het op de juiste wijze ontsluiten van deze belevingswereld levert niet alleen meer voeling met burgers op en inzicht in hun motivaties en drijfveren, maar kan opinies en gedrag ook statistisch beter verklaren.

Mentality en sociale milieus

Om de subjectieve belevingswereld van burgers inzichtelijk te maken doet Motivaction sinds 1997 onderzoek naar waarden en leefstijlen in de Nederlandse bevolking en trends in het sociaal-culturele klimaat. Dit heeft geleid tot de ontwikkeling van het Mentality-model, waarin acht sociale milieus kunnen worden onderscheiden met een eigen waardeoriëntatie en kijk op het leven, werken, sociale relaties, vrije tijd en consumeren.

Burgerschapsstijlen

Elk sociaal milieu heeft een eigen *burgerschapsstijl*, met een eigen kijk op de maatschappij, de overheid en de politiek. Aangezien bij elke burgerschapsstijl ook een specifieke wijze van communiceren past, zullen ministeries, provincies en gemeenten segmenten in de bevolking met een specifieke burgerschapsstijl ook verschillend moeten aanspreken.

2.2 Sociale milieus in Overijssel

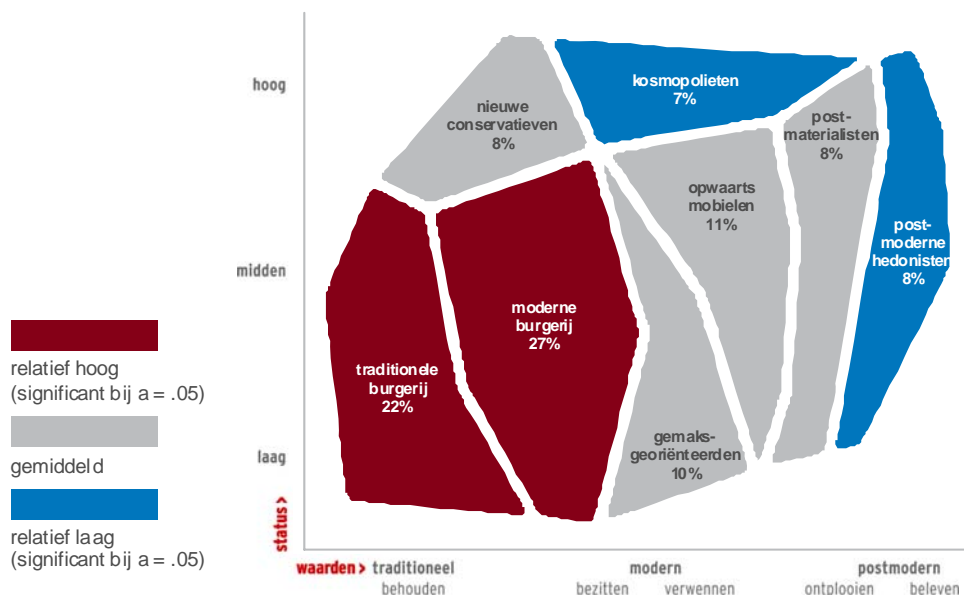
De grootste sociale milieus in Overijssel zijn de traditionele burgerij en de moderne burgerij (Figuur 2.2-1). Deze milieus kunnen als volgt worden getypeerd:

De traditionele burgerij: Dit is de moralistische, plichtsgetrouwe en op de status-quo gerichte burgerij die vasthoudt aan tradities en materiële bezittingen.

De moderne burgerij: De conformistische, statusgevoelige burgerij die het evenwicht zoekt tussen traditie en moderne waarden als consumeren en genieten.

Typend voor beide milieus is hun behoudende instelling, de traditionele burgers wat meer dan de moderne burgers. Men prefereert het bekende en het eigene boven het nieuwe en het vreemde. Ook is men sterk gericht op het kerngezin en basisbehoeften als veiligheid en materiële zekerheid. Men voelt zich, ook in vergelijking met anderen, veel meer verbonden met hun directe omgeving dan met de wereld.

Figuur 2.2-1 Verdeling sociale milieus in Overijssel (%)

Bron: *Mentality-meting 2005-2009 van Motivaction*

De traditionele en moderne burgerij vormen ook in de Nederlandse bevolking de grootste milieus (Figuur 2.3-1) maar zijn in Overijssel wel sterk oververtegenwoordigd. Bijna de helft van de inwoners van Overijssel behoort tot een van deze sociale milieus, terwijl dat van de totale Nederlandse bevolking maar 39% is.

Ondervertegenwoordigd in Overijssel zijn de kosmopolieten en postmoderne hedonisten (samen 15% versus 22% landelijk). Deze milieus kunnen als volgt worden omschreven:

Kosmopolieten: De open en kritische wereldburgers die postmoderne waarden als ontplooiën en beleven integreren met moderne waarden als maatschappelijk succes, materialisme en genieten.

Postmoderne hedonisten: De pioniers van de beleveniscultuur, waarin experiment en het breken met morele en sociale conventies doelen op zichzelf zijn geworden.

Deze milieus staan meer open voor vernieuwing dan de burgerij en zijn meer gericht op zelfontplooiing. Hun eigen leven staat centraal, niet dat van het kerngezin. En zij zijn niet zozeer (of 'niet alleen', in het geval van de kosmopolieten) gericht op het verwerven van materiële rijkdom in

hun leven, maar ook op het opdoen van nieuwe ervaringen in hun vrije tijd of in hun beroep. Deze ervaringen worden ook minder begrensd door de regio of het land waar ze wonen; ze voelen zich inwoners van de 'global village'.

In dezelfde verhouding vertegenwoordigd in Overijssel als landelijk zijn de nieuwe conservatieven, de gemaksgereïenteerden, de opwaarts mobilen en de postmaterialisten. Deze milieus kunnen als volgt worden omschreven:

Nieuwe conservatieven: De liberaal-conservatieve maatschappelijke bovenlaag die alle ruimte wil geven aan technologische ontwikkeling, maar terughoudend is ten aanzien van sociale en culturele vernieuwing.

Gemaksgereïenteerden: De impulsieve en passieve consument die in de eerste plaats streeft naar een onbezorgd, plezierig en comfortabel leven.

Opwaarts mobilen: De carrièrerichte individualisten met een uitgesproken fascinatie voor sociale status, nieuwe technologie, risico en spanning.

Postmaterialisten: De maatschappijkritische idealisten die zichzelf willen ontplooien, zich verzetten tegen sociaal onrecht en opkomen voor het milieu.

2.3 *Verschillen in sociale milieus binnen Overijssel*

Milieus van inwoners van regio's West-Overijssel en Twente

Als we verder inzoomen op de regio's West-Overijssel en Twente zien we geen verschillen tussen de verdelingen van de sociale milieus. De traditionele burgerij lijkt weliswaar iets kleiner in regio Twente en de opwaarts mobilen en postmoderne hedonisten lijken iets talrijker, maar dat is statistisch niet significant.

Milieus van inwoners van verstedelijkingsgebieden en overige gebieden

Als we een andere uitsnede maken van Overijssel en de verstedelijkingsgebieden vergelijken met de overige gebieden zijn we duidelijke verschillen (figuur 2.3-1). In de verstedelijkingsgebieden zijn weliswaar de traditionele en moderne burgerij nog steeds de grootste milieus, maar zijn de opwaarts mobilen wel sterker vertegenwoordigd.

Opwaarts mobilen zijn een milieu waarin zich veel ambitieuze, materialistische jongeren bevinden, die hun eigen leven centraal stellen en sterk gedreven worden door een verbetering van hun eigen maatschappelijk positie (inkomen, status).

Het is een landelijk fenomeen dat opwaarts mobilen sterker zijn geconcentreerd in stedelijke omgevingen. Dit past bij hun carrièrerichtheid en hang naar een luxe, hedonistische levensstijl waarin 'thrills' en nieuwe technologie een centrale rol spelen. Een stedelijke omgeving biedt meer mogelijkheden om er een dergelijke levensstijl op na te houden.

De meer behoudende en gezinsgerichte traditionele burgerij is ondervertegenwoordigd in de verstedelijkingsgebieden. Dit milieu probeert juist een al te dynamische omgeving te vermijden en zoekt eerder de rust en beschutting van een dorpse omgeving.

Figuur 2.3-1 Verdeling sociale milieus in Overijssel en Nederland (%)

Sociaal milieu	Verstedelijkingsgebieden	Overige gebieden	Totaal Overijssel	Totaal NL
Moderne burgerij	24	28	27	22
Traditionele burgerij	18	25	22	17
Opwaarts mobielen	15	9	11	13
Gemaksgeoriënteerden	8	11	10	10
Postmaterialisten	7	9	8	10
Nieuwe conservatieven	9	7	8	8
Postmoderne hedonisten	10	6	8	11
Kosmopolieten	8	5	7	10
Allen	100	100	100	100

Rood=significant hoger en **blauw**=significant lager ten opzichte van de verdeling in de provincie Overijssel

Bron: Mentality-meting 2005-2009 van Motivaction

Milieus van leeftijdsklassen

Jongeren in Overijssel (15-25 jaar) zijn in verhouding tot alle inwoners in Overijssel veel vaker gemaksgeoriënteerd of opwaarts mobiel (figuur 2.3-2). Dit laatste milieu werd hiervoor al beschreven als kenmerkend voor een stedelijke omgeving.

Beide milieus, gemaksgeoriënteerden en opwaarts mobielen, zijn individualistisch, materialistisch en hedonistisch ingesteld. Ze zijn sterk gericht op hun eigen leven en hun eigen belangen. Comfortabel leven, (betaalbare) luxe en consumeren zijn belangrijke waarden in deze milieus. Motivaction omschrijft deze jongeren ook wel als de 'grenzeloze generatie', omdat zij niet meer geleid worden door traditionele (Calvinistische) deugden als soberheid, matiging en regelmaat.

De ouderen in Overijssel (66+) en de groep 46 tot 65 jarigen behoren vaker tot de traditionele burgerij. Dit milieu, dat in heel Overijssel ook is oververtegenwoordigd, kenmerkt zich zoals gezegd door een behoudende levensopvatting. Zij vormen de tegenpool van de 'grenzeloze generatie' en laten zich nog wel leiden door traditionele deugden als fatsoen, respect, soberheid, regelmaat en plichtsbesef.

Figuur 2.3-2 Verdeling sociale milieus in Overijssel naar leeftijdsklasse (%)

Sociaal milieu	15 t/m 25 jaar	26 t/m 45 jaar	46 t/m 65 jaar	66 t/m 80 jaar	Totaal Overijssel
Moderne burgerij	21	30	27	25	27
Traditionele burgerij	7	18	25	39	21
Opwaarts mobielen	28	11	6	12	12
Gemaksgeoriënteerden	21	10	8	4	10
Postmaterialisten	3	9	11	4	8
Nieuwe conservatieven	5	6	9	9	7
Kosmopolieten	6	7	7	7	7
Postmoderne hedonisten	9	9	7	1	7
Allen	100	100	100	100	100

Rood=significant hoger en **blauw**=significant lager ten opzichte van de verdeling in de provincie Overijssel

Bron: Mentality-meting 2002-2009 van Motivaction. Om deze analyse uit te kunnen voeren is gebruik gemaakt van meerdere jaren uit de database. Daardoor verschillen de totalen iets van die uit de overige tabellen.

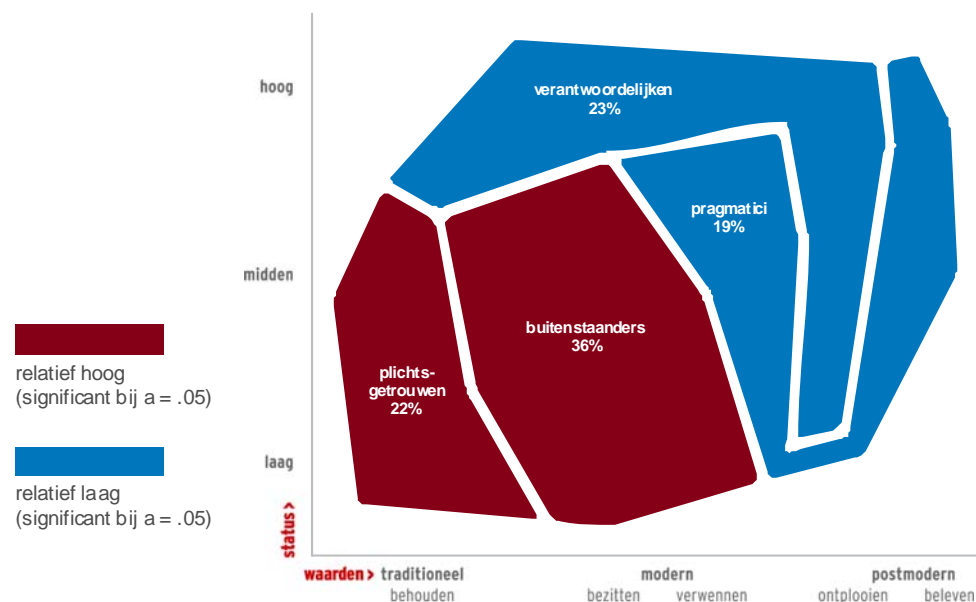
2.4 Burgerschapstijlen in Overijssel

De sterke (over)vertegenwoordiging van traditionele en moderne burgers in Overijssel brengt ook een (over)vertegenwoordiging met zich mee van de burgerschapstijlen plichtsgetrouwen en buitenstaanders (Figuur 2.4-1). Deze stijlen zijn kenmerkend voor respectievelijk 22% en 36% van de inwoners van Overijssel (samen 58% tegen 49% landelijk). De stijlen zijn als volgt te typeren:

Plichtsgetrouwen: zijn sterk maatschappelijk betrokken, met name bij de directe leefomgeving en de lokale overheid. Zij worden gedreven door hun plichtsbesef en zien in de overheid een autoriteit die zij respecteren. Ze zijn behoudend ingesteld en hebben moeite met de complexiteit en het individualisme in de maatschappij.

Buitenstaanders: zijn weinig maatschappelijk betrokken, maar worden wel veelal gedreven door een behoefte aan maatschappelijke erkenning. Men voelt zich buitengesloten en buitenstaander. Hiermee hangt samen dat men over het algemeen weinig vertrouwen heeft in de overheid, weinig interesse heeft voor het overheidsbeleid en negatief staat tegenover maatschappelijke verplichtingen.

Figuur 2.4-1 Verdeling burgerschapstijlen in Overijssel (%)

Bron: *Mentality-meting 2005-2009 van Motivaction*

Ondervertegenwoordigd in Overijssel, vergeleken met de totale Nederlandse bevolking, zijn de pragmatici (19% tegen 23% landelijk) en de verantwoordelijken (23% tegen 28% landelijk, zie Figuur 2.5-1). Deze stijlen zijn als volgt te typeren:

Pragmatici: zijn utilitaire individualisten met een sterke materialistische gedrevenheid. Niet de publieke zaak maar het eigen belang staat voorop en dit uit zich in selectieve interesse voor overheidsbeleid. Over het algemeen is deze zelfredzame groep minder negatief over de overheid dan de buitenstaanders, al is men niet volgzzaam en het zeker niet altijd eens met de overheid.

Verantwoordelijken: worden gedreven door maatschappelijke betrokkenheid en de 'publieke zaak'. Zij voelen zichzelf hiervoor in hoge mate verantwoordelijk en zien de overheid als een belangrijk instrument om die publieke zaak te dienen. Doorgaans nemen zij een coöperatieve maar kritische houding aan ten aanzien van de overheid. Men is goed geïnformeerd over overheidsbeleid.

2.5 Verschillen in burgerschapsstijlen binnen Overijssel

Burgerschapsstijlen van inwoners van West-Overijssel en Twente

De verdeling van de burgerschapsstijlen verschilt wel iets tussen de regio's. In Twente bevinden zich meer pragmatici dan in West-Overijssel.

Figuur 2.5-1 verdeling burgerschapsstijlen naar regio (%)

Burgerschapsstijl	West-Overijssel	Twente	Totaal Overijssel	Totaal NL
Buitenstaanders	36	37	36	32
Verantwoordelijken	24	22	23	28
Plichtsgetrouwen	25	19	22	17
Pragmatici	15	23	19	23
Allen	100	100	100	100

Rood=significant hoger en **blauw**=significant lager ten opzichte van de verdeling in de provincie Overijssel

Bron: Mentality-meting 2005-2009 van Motivaction

Burgerschapsstijlen in verstedelijkingsgebieden en overige gemeentes

De verschillende milieusamenstelling van de verstedelijkingsgebieden heeft consequenties voor de relatie die burgers hebben met de samenleving, de overheid en de politiek. Wat voor Twente geldt, geldt ook voor verstedelijkingsgebieden in Overijssel (en Nederland) in het algemeen: het aandeel pragmatici is relatief groot en het aandeel plichtsgetrouwen klein (Figuur 2.5-2). Dit betekent dat het eigen belang meer voorop staat bij burgers in een stedelijke omgeving en dat zij meer gericht zijn op het benutten van kansen die zich in hun omgeving voordoen. De samenleving en de overheid worden primair bekeken als middel om hun doelen te realiseren.

De plichtsgetrouwen zijn in grotere getale aanwezig in het landelijk gebied van Overijssel. De samenleving wordt volgens hun gemaakt door burgers zelf, die 'actief burgerschap' aan de dag leggen. Van de overheid wordt vooral borging van veiligheid en gemeenschapszin verwacht.

Figuur 2.5-2 Verdeling sociale milieus in Overijssel naar stedelijkheid (%)

Burgerschapsstijl	Verstedelijkingsgebieden	Overige gebieden	Totaal Overijssel	Totaal NL
Buitenstaanders	32	39	36	32
Verantwoordelijken	25	21	23	28
Plichtsgetrouwen	18	25	22	17
Pragmatici	25	14	19	23
Allen	100	100	100	100

Rood=significant hoger en **blauw**=significant lager ten opzichte van de verdeling in de provincie Overijssel

Bron: Mentality-meting 2005-2009 van Motivaction

Burgerschapstijlen van leeftijdsklassen

Oudere inwoners van Overijssel zijn vaker plichtsgetrouw ingesteld, jongeren vaker pragmatisch (Figuur 2.5-3).

Figuur 2.5-3 Verdeling burgerschapstijlen in Overijssel naar leeftijdsklasse (%)

Burgerschapstijl	15 t/m 25 jaar	26 t/m 45 jaar	46 t/m 65 jaar	66 t/m 80 jaar	Totaal Overijssel
Buitenstaanders	41	40	35	29	38
Verantwoordelijken	15	22	27	20	22
Plichtsgetrouwen	7	18	25	39	21
Pragmatici	37	20	13	13	19
Allen	100	100	100	100	100

Rood=significant hoger en **blauw**=significant lager ten opzichte van de verdeling in de provincie Overijssel

Bron: *Mentality-meting 2002-2009 van Motivaction*. Om deze analyse uit te kunnen voeren is gebruik gemaakt van meerdere jaren uit de database. Daardoor verschillen de totalen iets van die uit de overige Figuren.

2.6 Samenvattend overzicht

In onderstaande figuren wordt een overzicht gegeven van de sociale milieus en burgerschapstijlen in Overijssel, de bijbehorende kernwaarden en visie op de overheid. Daarnaast is aangegeven waar binnen de provincie Overijssel nog verschillen zijn tussen West-Overijssel en Twente, tussen verstedelijkingsgebieden en niet-verstedelijkingsgebieden en tussen verschillende leeftijdsgroepen.

Figuur 2.6-1 Overzicht sociale milieus in Overijssel

Sociale milieus	Kernwaarden	% van de bevolking in Overijssel	Binnen Overijssel oververtegenwoordigd..
Moderne burgerij	balans tussen traditie en vernieuwing, conformistisch, statusgevoelig	27	
Traditionele burgerij	behoudend, plichtsgetrouw, moralistisch	22	..in niet-verstedelijkingsgebieden ..boven de 46 jaar
Opwaarts mobilen	carrièrericht, individualistisch, statusgevoelig	11	..in verstedelijkingsgebieden ..jongeren onder de 25 jaar
Gemaksgeoriënteerden	vrij, gemakkelijk en zorgeloos leven	10	..onder de 25 jaar
Post-materialisten	maatschappelijk nut immateriële waarden	8	
Nieuwe conservatieven	hiërarchisch, technologische, vernieuwing, sociaal-cultureel, conservatisme	8	
Postmoderne hedonisten	vrijheid, experiment, vernieuwing	8	
Kosmopolieten	integratie van materiële en immateriële waarden	7	

Rood=significant hoger en **blauw**=significant lager ten opzichte van de verdeling in de totale Nederlandse bevolking

Bron: *Mentality-meting 2005-2009 / 2002-2009 van Motivaction*

Figuur 2.6-2 Overzicht burgerschapstijlen in Overijssel

Burgerschapstijl	Houding ten aanzien van overheid	% van de bevolking in Overijssel	Binnen Overijssel oververtegenwoordigd..
Buitenstaanders	weinig vertrouwen in de overheid, weinig interesse voor het overheidsbeleid, negatief tegenover maatschappelijke verplichtingen	36	
Verantwoordelijken	zien overheid als een belangrijk instrument om publieke zaak te dienen, coöperatief maar kritisch ten aanzien van de overheid, goed geïnformeerd over overheidsbeleid	23	
Plichtsgetrouwen	betrokken, met name bij lokale overheid, zien overheid als autoriteit die zij respecteren	22	..in niet-verdelijkingsgebieden ..boven de 46 jaar
Pragmatici	selectieve interesse voor overheidsbeleid, minder negatief over overheid dan buitenstaanders, niet volgzzaam, is het zeker niet altijd eens met de overheid	19	..in Twente ..in Verstedelijkingsgebieden ..onder de 25 jaar

Rood=significant hoger en **blauw**=significant lager ten opzichte van de verdeling in de totale Nederlandse bevolking

Bron: *Mentality-meting 2005-2009 / 2002-2009 van Motivaction*

Litatuur:

De Grenzeloze Generatie, Frits Spangenberg & Martijn Lampert, Amsterdam, 2009